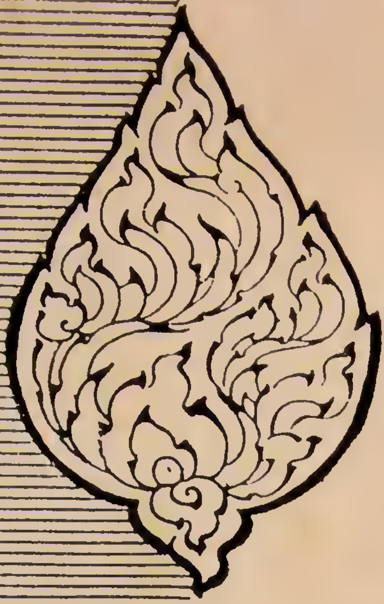
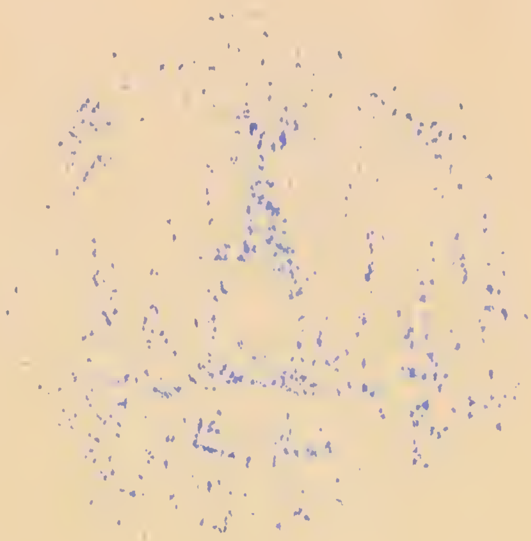

อนุสรณ

ในการฌาปนกิจศพ
นายดอกไม้ ศรีวิหารณ์
ณ เมรุวัดธาตุทอง
๑๘ เมษายน ๒๕๑๐

นายดอกไม้ ศรีวิจารณ์

ชาตะ ๑๑ มิถุนายน ๒๔๕๑

มรณะ ๒๖ มีนาคม ๒๕๐๙

พุทธพจน์

ภิกษุทั้งหลาย! คนที่ตายไปแล้ว กลับมาเกิดเป็นคนได้อีกนั้น มีจำนวนน้อยนัก ส่วนที่ตายไปแล้ว ไปเกิดในนรก ไปเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรตนั้น มีจำนวนมากกว่ามากนักโดยแท้จริง

ภิกษุทั้งหลาย! เทวดาที่ตายจากสวรรค์แล้ว กลับมาเกิดเป็นคนได้นั้น มีจำนวนน้อยนัก ส่วนเทวดาที่ตายจากสวรรค์แล้วไปเกิดในนรก ไปเกิดเป็นสัตว์เดียรัจฉาน ไปเกิดเป็นเปรตนั้น มีจำนวนมากกว่ามากนักโดยแท้จริง

(คัดมาจาก พระไตรปิฎกอังคุตตร เอกนิบาต)

ประวัติ

ของ

น้องดอกไม้ ศรีวิจารณ์

น้องดอกไม้ ศรีวิจารณ์ เกิดวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๕๑ ณ ตำบลตลาดหลวง อำเภอเมือง จังหวัดอ่างทอง เป็นบุตรนายกลิ่น นางนวม ศรีวิจารณ์

เมื่ออายุได้ ๖ ขวบ บิดาต้องย้ายไปรับราชการที่จังหวัดสิงห์บุรี จึงฝากดอกไม้ไว้กับคุณลุงขุนประมาณพลฉัตร ซึ่งเป็นทนายความอยู่ที่จังหวัดอ่างทอง คุณลุงขุนประมาณพลฉัตรมีแต่ธิดาไม่มีบุตร จึงรักและโปรดปรานดอกไม้เหมือนบุตรในไส้ เนื่องด้วยดอกไม้มีผิวขาวร่างใหญ่พูดเพราะ คุณลุงขุนจึงให้ชื่อเล่น ๆ ว่า "เจ้าคุณหรั่ง" ดอกไม้ได้เข้าเรียนชั้นมูลและชั้นประถมปีที่ ๑ ณ โรงเรียนประจำจังหวัดอ่างทอง

เมื่ออายุได้ ๘ ขวบ คุณพ่อคุณแม่ได้ส่งดอกไม้ให้เข้าเรียนในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ ในชั้นประถมปีที่ ๒ และได้ศึกษาอยู่ในโรงเรียนนี้ตลอดมาจนจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๘ รวมเวลาที่ศึกษาอยู่ในโรงเรียนมัธยมวัดเทพศิรินทร์ถึง ๑๑ ปี และใน ๓ ปีสุดท้ายได้ศึกษาวิชาดนตรีที่โรงเรียนนี้ มีอาจารย์หลวงประดิษฐ์ไพเราะ (ศร ศิลปบรรเลง) เป็นครูสอน ฝีมือทางดีดจะเข้ของดอกไม้ดีพอใช้สามารถออกงานได้

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๖๙ ดอกไม้ ศรีวิจารณ์ ได้เข้าทำงานในที่แบงค์สยามกัมมาจล ซึ่งปัจจุบันนี้คือธนาคารไทยพาณิชย์ และใน พ.ศ. ๒๔๗๐ ได้มีการเปิดสาขาธนาคารไทยพาณิชย์ขึ้นที่จังหวัดเชียงใหม่ ดอกไม้จึงย้ายไปประจำตำแหน่งอยู่ที่ธนาคารไทยพาณิชย์ จังหวัดเชียงใหม่ตลอดมา

ดอกไม้ ศรีวิจารณ์ ได้ทำการสมรสกับคุณบัวเขียว ศิวิลัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓ ที่จังหวัดเชียงใหม่ มีธิดา ๒ คน คือ คุณสุรางค์ ผ่องแผ้ว และคุณศจี พูนทรัพย์ มีบุตรชาย ๑ คน แต่ได้ถึงแก่กรรมเสียเมื่ออายุได้ ๑๑ ขวบ

ดอกไม้ได้ถึงแก่กรรมด้วยโรคหัวใจที่ ร.พ. ยาสูบ หลังจากที่ป่วยด้วยโรคตับและโรคเส้นเลือดอุดตันในสมองอยู่ ๕ ปี ในระหว่างที่อยู่ ได้มีความสนใจในเรื่องการศึกษาเพื่อให้เข้าถึงแก่นของพุทธศาสนาด้วยเหตุนี้ลูก ๆ จึงได้จัดพิมพ์คำบรรยายของท่านพุทธทาสภิกขุ ในหัวข้อที่ว่า คนเราติดอะไร และการทำให้รู้แจ้งตามวิธีธรรมชาติ จากหนังสือคู่มือมนุษย์ เพื่อเป็นที่ระลึกในงานศพของดอกไม้

หากกุศลผลบุญอันใดจะพึงบังเกิดจากหนังสือเล่มนี้ ขอน้อมอุทิศแด่ดอกไม้ทั้งสิ้น ขอให้วิญญาณของน้องจงประสบความสุขสงบตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ เทอญ.

พึ่ง ศรีวิจารณ์

ไว้อาลัยแด่คุณพ่อ

คุณพ่อเป็นคนที่อดทนต่อความยากลำบาก และความเจ็บป่วยตลอดเวลา ๕ ปีที่เจ็บป่วยมา คุณพ่อไม่เคยที่จะบ่นถึงเรื่องความยากลำบากหรือการเจ็บไข้ได้ป่วยเลย คุณพ่อมีความสนใจในเรื่องการศึกษาเพื่อให้เข้าถึงแก่นของพุทธศาสนา แม้จะเจ็บอยู่ ไม่มีเรี่ยวแรงก็ยังสนใจหาหนังสือมาอ่านเป็นประจำอยู่ตลอดเวลา คุณพ่อป่วยด้วยโรคเส้นเลือดอุดตันในสมองอยู่นานซึ่งบางครั้งก็เป็นอย่างรุนแรง และอย่างน่าสงสารที่สุด เวลาคุณพ่อไม่สบายคุณพ่อไม่เคยบ่นกับใคร คุณแม่ก็คอยปฐมพยาบาลให้ หาหมอมารักษาและคอยปรนนิบัติให้ทุกอย่าง คุณพ่อเพียงจะมาออกปากบ่นว่า "แน่นเหลือเกินหายใจไม่ออก" ก็ตอนที่คุณพ่อเจ็บครั้งสุดท้ายตลอดเวลาที่เจ็บปวดคุณพ่อก็ยังมีกำลังใจดี และมีสติอยู่ตลอดเวลา คุณพ่อมองดูพวกเรารอบ ๆ ถามถึงคนโน้นคนนี้คล้ายกับจะรู้ว่าวาระสุดท้ายกำลังจะมาถึง ซึ่งยังความเศร้าใจให้แก่พวกเราเป็นอย่างยิ่งขณะนั้น มันเป็นภาพที่ข้าพเจ้าไม่อาจลืมได้เลย เพราะข้าพเจ้าสูญเสียบุคคลที่รักและเคารพที่สุดในชีวิตคนหนึ่งไปอย่างเรียกกลับคืนมาไม่ได้อีก

บัดนี้ถึงเวลาที่คุณพ่อจะได้พักผ่อนและเป็นสุขอย่างแท้จริงเสียที และถ้าคุณพ่อจะมีญาณวิถีใด ๆ หยั่งรู้ถึงความรักความอาลัย และความรู้สึกทุกด้านของลูก ๆ ที่มีต่อคุณพ่อแล้ว คุณพ่อก็คงจะตายอย่างนอน

ตาหลับด้วยความปลาบปลื้มใจว่า อย่างน้อยตลอดชีวิตของคุณพ่อได้สร้างสมคุณงามความดีไว้ให้คนอยู่ข้างหลังได้ระลึกถึงโดยไม่มีวันลืมเลือน และยังจะต้องพูดกันถึงความดีของคุณพ่อไปตลอดกาลนาน และคุณพ่อก็คงจะภูมิใจว่า สิ่งที่คุณพ่อได้กระทำไว้ในขณะมีชีวิตอยู่นั้นไม่สูญเปล่าเสียเลยทีเดียว

เมื่อลูกต้องสูญเสียคุณพ่อผู้มีพระคุณอันยิ่งใหญ่ไปครั้งนี้ จึงโศรกเศร้าอาลัยรักท่านเป็นที่สุด การที่ลูกได้มีชีวิตอยู่เป็นตัวตนอยู่จนกระทั่งบัดนี้ก็ดี และการที่ลูกได้มีงานอาชีพเป็นหลักฐาน มีรายได้เลี้ยงตนพอสมฐานะอยู่ทุกวันนี้ก็ดี ก็โดยอาศัยพระคุณของคุณพ่อ ฉะนั้นในระยะที่คุณพ่อยังมีชีวิตอยู่ลูกก็หาทางทดแทนพระคุณโดยช่วยกันเกื้อกูลท่านให้มีความสุขความสบาย เมื่อคุณพ่อป่วยพวกเราซึ่งมีคุณแม่และลูก ๆ ก็ช่วยกันพยาบาลโดยเต็มสติกำลัง ซึ่งแม้จะทำอย่างไรก็ยังนับเป็นส่วนน้อย หาเพียงพอกับพระคุณล้นเหลือของคุณพ่อที่มีต่อลูกไม่ ครั้นคุณพ่อถึงแก่กรรมลง คุณแม่และลูก ๆ ก็ช่วยกันจัดงานศพให้สมเกียรติท่าน ทำพิธีทางศาสนาตรวจน้ำอุทิศส่งส่วนกุศลไปให้ท่าน แต่ถึงกระนั้นลูก ๆ ก็คิดว่าการกระทำทั้งหลายเหล่านี้ ก็ยังไม่สมกับพระคุณของคุณพ่ออยู่ดี ฉะนั้น ในงานฌาปนกิจศพคุณพ่อครั้งนี้ลูก ๆ ขอถือโอกาสนี้แสดงความกตัญญูกตเวทีต่อคุณพ่ออีกครั้งหนึ่ง โดยได้จัด

หนังสือนี้โดยศรัทธาและแรงใจที่จะให้เป็นอนุสรณ์แด่คุณพ่อ และเพื่อแสดงความขอบพระคุณต่อท่านที่มาเป็นเกียรติในงานนี้ โดยหวังให้หนังสือนี้เป็นความรู้ และเป็นที่ระลึกในงานศพของคุณพ่อ

โอกาสนี้ขอขอบพระคุณอย่างสูงแด่ท่านที่ได้ให้เกียรติมาในงานฌาปนกิจศพ นายดอกไม้ ศรีวิจารณ์ หากมีสิ่งบกพร่องหรือไม่เรียบร้อยประการใด ขอได้โปรดประทานอภัยด้วย

ในที่สุด ลูก ๆ ขอน้อมระลึกถึงพระคุณของคุณพ่อ หากกุศลผลบุญอันใดจะพึงบังเกิดจากหนังสือเล่มนี้ขอน้อมอุทิศแด่คุณพ่อทั้งสิ้น ขอให้วิญญาณของท่าน จงประสบความสุขสงบตามควรแก่คติวิสัยในสัมปรายภพ เทอญ.

จากลูก

คนเราคืออะไร

(เบญจขันธ์)

อะไรเป็นที่ตั้งที่ยึดที่เกาะเกี่ยวของอุปาทาน? ที่ตั้งของอุปาทานก็คือโลกนี้เอง คำว่า "โลก" ในทางพระพุทธศาสนามีความหมายกว้างกว่าความหมายตามธรรมดา คือหมายถึงสิ่งทั้งปวงทั้งสิ้นทีเดียว ไม่ว่าจะเกี่ยวกับมนุษย์ เทวดา พรหม สัตว์เดรัจฉาน สัตว์นรก ปีศาจ เปรต อสุรกาย อะไรก็สุดแท้แต่ที่จะมี รวมแล้วก็เรียกว่าโลก การรู้จักโลกมีความยากอยู่ตรงที่ว่ามันมีความลึกลับเป็นชั้น ๆ เรารู้จักกันแต่ชั้นนอก ๆ ที่เรียกว่า "ชั้นสมมติ" นี้หมายถึงตามสติปัญญาของคนทั่ว ๆ ไป โดยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมีการสอนให้ดูโลกกันหลาย ๆ ชั้น ท่านมีวิธีแนะให้ดูการจำแนกโลกออกเป็นฝ่ายวัตถุ เรียกว่า รูปธรรม อย่างหนึ่ง ฝ่ายจิตใจเรียกว่า นามธรรม อีกฝ่ายหนึ่ง ยิ่งกว่านั้นท่านได้แบ่งส่วนที่เป็นนามธรรมหรือจิตใจนี้ ออกเป็น ๔ ส่วน เมื่อเอารูปธรรม ๑ ส่วน มารวมเข้ากับนามธรรมก็ได้เป็น ๕ ส่วน ท่านเลยเรียกว่า เบญจขันธ์ หรือขันธ์ห้า แปลว่าส่วน ๕ ส่วนที่ประกอบกันขึ้นเป็นโลก คือเป็นสัตว์เป็นคนเรานี้เอง การดูโลกก็หมายถึงการดูสัตว์โลกซึ่งโดยเฉพาะอย่างยิ่งก็คือคน เพราะปัญหาอยู่ที่เรื่องของคน แล้วเผอิญส่วน ๕ ส่วนนี้ก็มีพร้อมอยู่ในคน ร่างกายเป็นวัตถุที่เรียกว่า รูป หรือ

รูปขันธ์ (ส่วนที่เป็นรูป) ส่วนที่เป็นจิตใจอีก ๔ ส่วนนั้นจำแนกออกไปได้ คือ :–

ส่วนที่ ๑ เรียกว่า "เวทนา" หมายถึงความรู้สึก ๓ ประการ คือสุขหรือพอใจอย่างหนึ่ง ทุกข์หรือไม่พอใจอย่างหนึ่ง อีกอย่างหนึ่งอยู่ในลักษณะที่ไม่อาจจะเรียกได้ว่าสุขหรือทุกข์ คือเป็นเรื่องที่ยังเฉย ๆ อยู่ แต่ก็เป็นความรู้สึกเหมือนกัน ความรู้สึกนี้มีประจำอยู่ในเราเป็นปกติ วันหนึ่ง ๆ ย่อมเต็มไปด้วยความรู้สึก ท่านจึงถือว่าเป็นส่วนหนึ่งที่ประกอบกันเป็นคน และเรียกส่วนนี้ว่า เวทนา หรือ เวทนาขันธ์

ส่วนที่ ๒ เรียกว่า "สัญญา" แปลว่ารู้ตัว เป็นความรู้สึกตัวอยู่เหมือนอย่างว่าเรากำลังตื่นอยู่ คือไม่หลับ ไม่สลบ ไม่ตายหรือเรียกว่ามีสติสมปฤดี โดยทั่ว ๆ ไปมักจะอธิบายกันว่าเป็นความจำได้หมายรู้ ก็ถูกเหมือนกัน เพราะว่าเรายังไม่เมา ไม่สลบ ไม่หลับ ไม่ตาย ดังที่กล่าวแล้ว เมื่อกระทบอะไรทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ก็รู้สึกหรือจำได้ว่าเป็นอะไร เช่นรู้ว่า เขียว แดง สั้น ยาว คน สัตว์ ฯลฯ ตามแต่จะจำได้ นั่นแหละเป็นความรู้สึกของสมปฤดีหรือสัญญาในที่นี้

ส่วนที่ ๓ เรียกว่า "สังขาร" มีความหมายมากจนมั่นปนเปกันยุ่งไปหมด เราพูดถึงสังขารที่เป็นส่วนของนามธรรมนี้กันก่อน แปลว่า "ปรุง" คือกริยาอาการของสิ่งที่เป็นอยู่ในคนหนึ่ง ๆ ได้แก่การคิดหรือความคิด เช่นคิดจะทำ คิดจะพูด คิดอย่างนั้นอย่างนี้ คิดดีคิดเลว คิดในทางไหนก็ตามจัดเป็นความคิดทั้งนั้น ความรู้สึกที่เป็นความ

คิดพลุ่งขึ้นมาจากการปรุงแต่งภายในใจนี้เรียกว่าสังขาร คำว่า สังขาร ในที่อื่นนั้นหมายถึงบุญกุศลที่ปรุงแต่งคนให้เกิดก็มี หมายถึงร่างกายหรือโครงร่างที่มีจิตใจครองดังนี้ก็มี มีความหมายหลายทางแต่ตรงกันโดยเหตุที่มันมีความหมายไปในทางปรุงแต่งประกอบกันขึ้นมา

ส่วนที่ ๔ เรียกว่า "วิญญาณ" หมายถึงตัวจิตที่ทำหน้าที่รู้สึกที่ตา ที่หู ที่จมูก ที่ลิ้น และที่กายทั่ว ๆ ไป ตลอดถึงที่ใจของตนเองด้วย

ขันธ์ห้านี้แหละเป็นที่เกาะยึดของอุปาทานทั้ง ๔ ที่ได้อธิบายแล้ว ขอให้ย้อนไปอ่านแล้วนำมาคิดให้เข้าใจกันให้ดี ให้รู้ว่าความยึดนั้นเกาะจับอยู่กับส่วน ๕ ส่วนนี้ อาจยึดถือเอาแต่ละส่วนว่าเป็นตัวตนก็ได้แล้วแต่ความโง่ของตน เหมือนอย่างเด็ก เด็ก ๆ ที่เซไปโดนประตูเจ็บต้องตีประตูเสียทีหนึ่งจึงจะหายโกรธและหายเจ็บ อย่างนี้หมายความว่ายึดเอารูปล้วน ๆ คือประตูซึ่งเป็นไม้แท้ ๆ ว่าเป็นตัวตน นั่นเป็นอุปาทานในขั้นต่ำที่สุด สำหรับคนโต ๆ ที่โกรธร่างกายถึงกับทุบตีร่างกายหรือโขกศีรษะตัวเอง ก็ยึดถืออย่างเดียวกันกับเด็ก คือไปยึดถือเอาส่วนที่เป็นตัวตน ถ้าหากว่าฉลาดขึ้นไปกว่านั้นก็จะถือที่เวทนา หรือ สัญญา หรือสังขาร หรือวิญญาณ ส่วนใดส่วนหนึ่งเป็นตัวตน ถ้าหากไม่อาจจะแยกออกได้ ก็ยึดทั้งกลุ่มเป็นตัวตน คือเอาทั้ง ๕ ส่วนรวมกลุ่มเป็นตัวตน อย่างนี้ก็ได้

เกิดมาจากรูปก็คือ เวทนา กล่าวคือความรู้สึกว่า สุข ทุกข์ หรือไม่สุข ไม่ทุกข์ มีทางที่จะยึดเป็นตัวเป็นตนได้มากที่สุด เราจงมองดูตัวอย่างในเรื่องที่เราหลงใหลในความสุข โดยเฉพาะก็คือความเอร็ดอร่อย ความถูกอกถูกใจใน รูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัสต่าง ๆ ที่ได้รับอยู่ ตัวเวทนาในที่นี้ก็คือความรู้สึกเอร็ดอร่อยซึ่งเป็นความสุข แล้วก็ไปติดความสุขหรือความอร่อยนั้นเอง คนยึดถือเวทนาเป็นตัวเป็นตนกันอยู่มากหรือว่าแทบทั้งหมด เพราะว่าไม่มีใครที่จะไม่ชอบความเอร็ดอร่อย โดยเฉพาะอย่างยิ่งก็การสัมผัสทางผิวหนัง ความไม่รู้หรือความหลงผิดทำให้มองไม่เห็นสิ่งอื่นใด มองเห็นแต่ตัวความเอร็ดอร่อยแล้วก็ยึดถือเป็นตนและจะเอาสิ่งนั้นมาเป็นของตน ความรู้สึกทางพอใจหรือไม่พอใจก็ตาม ย่อมจะเรียกได้ว่า เป็นที่ตั้งของความทุกข์ได้ทั้งนั้น ความรู้สึกชอบกับชังนี้ ตามความหมายของทางธรรมะแล้ว ย่อมถือว่าเป็นความทุกข์เท่ากัน เพราะทำให้เกิดการทรมานใจเท่ากัน ความชอบทำให้ฟูใจ ความไม่ชอบก็ทำให้แฟบใจ การได้กับการเสียการดีใจกับการเสียใจ ก็เป็นการทำให้จิตเหน็ดเหนื่อยเท่ากัน ทำให้เกิดการหวั่นไหวทางจิตเท่ากันทั้งหมด นั่นเรียกว่ายึดถือเวทนาเป็นตัวตน ขอให้ทุกคนพิจารณาการยึดถือเวทนาเป็นตัวตนของตนเอง ให้เข้าใจเสียอย่างถูกต้อง จะเป็นหนทางทำจิตให้เป็นอิสระจากเวทนา เวทนาเป็นสิ่งที่มีอำนาจเหนือใจ แล้วดึงเราไปสู่สภาพที่จะต้องเสียใจในภายหลังในทางปฏิบัติเพื่อบรรลุพระอรหันต์ ท่านสอนให้พิจารณาเรื่องเวทนา

โดยเฉพาะก็มีอยู่มาก มีผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ เพราะกำหนดเวทนาเป็นวัตถุสำหรับการพิจารณาเพื่อความหลุดพ้นทุกข์อย่างนี้ก็มาก

เวทนานี้ เป็นที่ตั้งแห่งความยึดถือได้ง่ายกว่าสิ่งใด ๆ ทั้งหมด มันเป็นความมุ่งหมายสูงสุดของสิ่งที่เราพากเพียรทำกัน เราอุตส่าห์ศึกษาเล่าเรียนอุตส่าห์ประกอบการงานอาชีพต่าง ๆ ก็เพื่อให้ได้เงิน แล้วก็ไปซื้อหาสิ่งต่าง ๆ เช่น ของใช้ เครื่องกิน เครื่องบำรุงบำเรอ ตลอดจนถึงรสวิเศษจากเพศตรงกันข้าม แล้วก็บริโภคของเหล่านั้นเพื่อหวังอย่างเดียวคือสุข เวทนา กล่าวคือความเอร็ดอร่อย ทางตา หู จมูก ลิ้น และทางกาย เราลงทุนด้วยกำลังทรัพย์กำลังกายกำลังใจทั้งหมด ก็เพื่อหวังสุขเวทนาอันเดียว ก็รู้อยู่แก่ใจกันดีทุกคน ถ้าไม่เพราะอำนาจของสุขเวทนานี้แล้ว ท่านทั้งหลายก็คงจะไม่ลงทุนเรียน ลงทุนทำการงาน ลงเรี่ยวลงแรงหาเงิน ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเรื่องเวทนานั้น ไม่ใช่เรื่องเล็กน้อยเสียแล้ว ถ้ามีความรู้ความเข้าใจแล้ว จะสามารถควบคุมมันได้ จะทำให้เรามีจิตใจสูงอยู่เหนือความรู้สึกชนิดนั้น จะทำให้เราสามารถทำสิ่งต่าง ๆ ได้ดีกว่าที่เราปล่อยให้เป็นไปตามธรรมดา แม้ความยุ่งยากต่าง ๆ ในสังคมก็มีมูลมาจากสุขเวทนานี้เหมือนกัน การกระทบกระทั่งระหว่างประเทศ หรือระหว่างครึ่งโลกกับครึ่งโลกที่จะต้องรบกัน เมื่อไล่เลี้ยงไปถึงที่สุดแล้ว จะได้พบความจริงที่ว่า ทุกฝ่ายตกเป็นทาสของสุขเวทนาอย่างที่กล่าวมาแล้ว การทำสงครามกันนั้นไม่ใช่ว่ามีมูลมาจากความยึดถือเกี่ยวกับลัทธิ หรือเกี่ยวกับอุดมคติอะไรก็หาไม่ได้ ที่แท้แล้ว

มันก็เนื่องมาจากประโยชน์สุข ต่างฝ่ายต่างมุ่งจะได้ประโยชน์มาก จะกอบโกยเอาประโยชน์ส่วนตัว ลัทธินั้นเป็นเครื่องบังหน้า หรือเหตุประกอบรอง ๆ ลงไปเท่านั้นเอง ส่วนลึกที่สุดอยู่ที่การตกเป็นทาสของสุขเวทนา ฉะนั้น การรู้จักเวทนา ก็หมายถึงการรู้จักมูลเหตุอันสำคัญ ที่ทำให้เราตกเป็นทาสของกิเลสหรือของความชั่ว ความทุกข์

เมื่อมนุษย์เป็นอย่างไร เทวดาก็เป็นอย่างนั้น คือตกอยู่ภายใต้อำนาจสุขเวทนาอย่างเดียวกับมนุษย์ และยิ่งกว่ามนุษย์เพียงแต่เขาสมมุติให้เป็นเรื่องที่ดีกว่าประณีตกว่า ได้อย่างอกอย่างใจกว่าเท่านั้น แต่ก็ยังไม่พ้นไปจากเรื่องตัณหาอุปาทาน หลงติดอยู่ในรสอร่อยทางตา หู จมูก ลิ้น กาย และทางใจอยู่นั่นเอง ถ้าสูงไปถึงขั้นพรหม ต้องยกความอร่อยในทางกามารมณ์ออกเสีย แต่ก็ไม่พ้นจากความอร่อยทางจิตอีกชนิดหนึ่งที่เรียกว่าฌาน เมื่ออยู่ในฌานหรืออยู่ในสมาธิ เกิดความสุขใจเป็นรสอร่อยขึ้น ก็ติดใจในรสอร่อยนั้นเหมือนกัน แม้ไม่เกี่ยวกับกามารมณ์ ก็เป็นสุขเวทนาอยู่นั่นเอง ยิ่งสัตว์ที่ต่ำลงไปกว่ามนุษย์ด้วยแล้ว มันย่อมตกอยู่ภายใต้อำนาจของสุขเวทนาอย่างไม่เป็นระเบียบยิ่งกว่ามนุษย์เรามากมายนัก ฉะนั้น การรู้เรื่องของเวทนาว่าเป็นอย่างไร โดยเฉพาะรู้เรื่องเวทนาว่าไม่เป็นตัวของเราเลย ไม่ควรจะยึดถือ จึงเป็นสิ่งที่มีประโยชน์แก่ชีวิตของคนเราจริง ๆ

ถัดไปก็คือ สัญญา หรือเรียกว่า สมปฤดี นั่นเอง มีทางที่จะยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตนของเราได้ง่ายเหมือนกัน อย่างที่ชาวบ้านทั่ว ๆ ไป

มักชอบพูดกันว่า ถ้านอนหลับจะมีอะไรบางอย่างออกไปจากตัวเราที่เรียกว่า เจตภูต หรือที่เรียกอะไรก็สุดแท้ ในขณะนั้นเราก็เหมือนท่อนไม้ ไม่มีความรู้สึกทางตา หู จมูก ลิ้น และทางกาย พอสิ่งนั้นกลับสู่ร่างอีก จึงรู้สึกสมปฤดีตามเดิม มีสติตั้งขึ้นมาตามเดิม คนเขาหลงเชื่อกันอย่างนั้นมาก เลยยิ่งมีทางที่ยึดถือสัญญาหรือสมปฤดีนี้ว่าเป็นตัวตนมากขึ้น ๆ แต่ถ้าว่าตามทางพุทธศาสนาแล้ว สัญญาไม่ใช่เป็นตัวตนอย่างนั้น สัญญาเป็นเพียงความรู้สึกจำได้หมายรู้ที่ยังคงดีอยู่ เพราะว่ายังมีการปรุงการแต่งที่เป็นระเบียบในร่างกายดีอยู่ พอเกิดการไม่เป็นระเบียบในการปรุงแต่งเท่านั้น สิ่งที่เรียกว่า สัญญา หรือ สมปฤดี ก็จะกลายเป็นใช้ไม่ได้ไปทันที พุทธศาสนาไม่ยอมรับว่าสัญญาเป็นตัวตนก็เพราะเหตุนี้ แต่คนทั่วไปก็ชอบเดาหรือชอบสันนิษฐานไปในทางที่ยึดถือว่าเป็นตัวตน การศึกษาทางพุทธศาสนากลับได้ความรู้ที่ตรงกันข้ามว่านั่นไม่ใช่ตัวของใคร นั่นเป็นเพียงผลของการปรุงแต่งตามธรรมชาติในคน ๆ หนึ่งเท่านั้น

ขันธ์ที่ถัดต่อไปนี้คือ สังขาร ได้แก่ความ นึกคิด ความรู้สึกจะทำนั่นทำนี่ จะได้นั่นจะได้นี่ เป็นความคิดดีก็ตามชั่วก็ตามแสดงความเป็นตัวเป็นตนหนักขึ้นไปอีก ใคร ๆ ก็รู้สึกว่า ถ้าจะเป็นตัวตนกันบ้างละก็ ตัวผู้นึกคิดนี่น่าจะเป็นตัวตนมากกว่าอย่างอื่น อย่างนักปรัชญาคนหนึ่งของยุคปัจจุบัน เขามีปรัชญาส่วนของเขาง่าย ๆ ว่า "ข้าพเจ้าคิด ข้าพเจ้าจึงมีอยู่" แม้นักปรัชญาในสมัยวิทยาศาสตร์อย่างนี้ ก็ยัง

ยึดถือตัวตนอย่างเดียว กับในสมัยเมื่อสองสามพันปีมาแล้วโดยถือเอาตัวความคิดว่าเป็นตัวตน ยึดเอาสิ่งที่ตนเข้าใจว่าเป็น "ผู้คิด" ว่าเป็นตัวตน พุทธศาสนาได้ปฏิเสธเวทนาและสัญญา ว่าไม่ใช่ตัวตนมาแล้วยังปฏิเสธความคิด หรือตัวจิตที่คิด ว่าไม่ใช่ตัวตนเหมือนกัน เพราะอาการที่คิดขึ้นมาได้นั้นเป็นเรื่องของธรรมชาติ เป็นผลของการปรุงของ ของหลาย ๆ สิ่ง สำเร็จรูปเป็นความคิดขึ้นมาได้ อยู่ในกลุ่มของส่วนประกอบต่าง ๆ ที่ประกอบกันเป็นคนโดยไม่ต้องมีตัว "ข้าพเจ้า" ที่เป็นตัวเป็นตนอย่างว่า สังขารหรือความคิดนี้จึงถูกยืนยันว่าเป็นอนัตตา กล่าวคือไม่มีตัวมีตนอย่างเดียวกันกับขันธ์อื่น ๆ ที่กล่าวมาแล้ว โดยเฉพาะคำในพุทธศาสนาก็ระบุชัดอยู่แล้วว่า "สังขาร ๆ" แปลว่า ของปรุงคือของหลาย ๆ อย่างมาปรุงกันเข้า จึงยิ่งไม่ใช่ตัวตน ความลำบากเข้าใจยากอยู่ตรงว่า พวกเราไม่มีความเข้าใจในเรื่องของนามธรรมหรือจิตใจอย่างเพียงพอ เรารู้จักกันแต่เรื่องรูปธาตุที่เป็นวัตถุ แต่ธาตุอีกประเภทหนึ่งที่เป็นนามธรรมไม่ใช่วัตถุ เราแทบจะไม่เข้าใจกันเสียเลย เราจึงเข้าใจยากในเรื่องการปรุงของนามธาตุ ในที่นี้บอกได้เพียงตามหลักทางพุทธศาสนาว่า เป็นการปรุงของธาตุหลาย ๆ ธาตุรวมทั้งวัตถุธาตุและนามธาตุ สิ่งที่เรียกว่าความคิดหรือ "สังขาร" จึงเกิดขึ้นในใจของตัวเรา เลยทำให้เข้าใจไปว่ามีผู้ใดผู้หนึ่งเป็นผู้คิด เชื่อไปในทำนองว่าเป็นเจตภูตเป็นวิญญาณ เป็นตัวเจ้าของร่างหรืออะไรทำนองนี้ พุทธ-ศาสนาปฏิเสธสิ่งเหล่านี้อย่างสิ้นเชิง เมื่อได้แยกออกเป็นส่วน ๆ ไม่มี

อะไรเหลือแล้ว ก็พิสูจน์แต่ละส่วน ๆ ว่าไม่มีสิ่งไหนที่เป็นตัวตน ตลอดถึงส่วนที่เป็นความคิด ก็ไม่ใช่ตัวตนอย่างที่คนทั่วไปเข้าใจกัน

ถัดไปเป็นส่วนสุดท้ายเรียกว่า "วิญญาณ" ทำหน้าที่รู้ทางตา ทางหู จมูก ลิ้น กาย มันก็เป็นสิ่งที่ไม่ใช่ตัวตนของเราเหมือนกัน เพราะเหตุว่าอวัยวะนั้น ๆ ล้วนมีความสามารถรับ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัสอยู่ตลอดเวลา เมื่อมากระทบกันเข้า วิญญาณก็เกิดขึ้นเป็นสามฝ่ายด้วยกัน เช่นที่ตาก็มีความรู้แจ้งเกิดขึ้นว่ารูปนั้นมีสัณฐานอย่างไร เป็นรูปคนหรือสัตว์ สั้นหรือยาวขาวหรือดำ อย่างนี้เป็นต้น ความรู้แจ้งที่เกิดขึ้นทำนองนี้เป็นเหมือนกับกลไกอันหนึ่ง ซึ่งเป็นไปเองตามธรรมชาติอย่างอัตโนมัติ มีคนบางพวกถือว่านั่นเป็นตัวเจตภูต เป็นตัววิญญาณที่ แล่น เข้า แล่น ออกจากใจมารับ ความสัมผัสทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกาย อย่างนี้ก็มี แล้วยึดถือเอาเป็นตัวตน ตามหลักพุทธศาสนาถือว่ามันเป็นธรรมชาติอย่างนั้น ถ้ารูปและตาพร้อมทั้งประสาทตาได้มีการกระทบกับ ก็จะมีการเห็นเกิดขึ้น สำเร็จเป็นการรู้ด้วยตา เรียกว่า จักขุวิญญาณ ตามชื่อของประสาทที่ตั้งแห่งการสัมผัส โดยไม่ต้องมีตัวตนอะไรที่ไหนอีก

เมื่อได้แยกดูทีละส่วน ๆ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ไม่เห็นมีส่วนไหนที่เป็นตัวตนของตนดังนี้แล้ว ก็จะถอนความเข้าใจผิดเรื่องตัวตนเสียได้ ว่าไม่ใช่ตัวตนของใครเลย ถ้าไม่เกิดความอยาก ไม่เกิดความรักหรือเกลียดในสิ่งทั้งหลาย จึงจะเรียกว่าเห็นแจ้ง

ในสิ่งทั้งปวงว่าไม่ใช่ตัวตน การนึกคิดตามเหตุผล ก็พอจะทำให้เชื่อว่าไม่ใช่ตัวตนได้ แต่มันก็เป็นเพียงความเชื่อ ไม่เป็นการรู้แจ้งชนิดที่จะตัดความยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตนได้อย่างเด็ดขาด เหตุนี้เอง จึงต้องศึกษาพิจารณากันตามหลักแห่งสิกขาสามประการ จึงจะถึงขนาดที่จะถอนการยึดถือเรื่องนี้ได้ หน้าที่อันจะพึงปฏิบัติในเรื่องเบญจขันธ์นี้ คือต้องทำให้ความรู้แจ้งเกิดขึ้นเพื่อขจัดความโง่เสีย แล้วก็จะเห็นเองว่าไม่มีส่วนไหนที่เป็นตัวเป็นตนอันยึดถือ เมื่อนั้นการยึดถือก็แตกสลายลง แม้ยึดมาแต่กำเนิดก็ตาม มันต้องหมดไป ฉะนั้นเราจำเป็นต้องศึกษาเรื่องเบญจขันธ์ ซึ่งเป็นที่ตั้งแห่งความหลงว่าเป็นตัวตนนี้ให้ละเอียด พระพุทธเจ้าทรงสอนเรื่องนี้มากกว่าเรื่องทั้งหลาย ใจความสรุปได้สั้น ๆ ว่า "เบญจขันธ์เป็นอนัตตา" และถือว่าเป็นคำสอนที่เป็นตัวพระพุทธศาสนาแท้ เป็นใจความสำคัญของพระพุทธศาสนา จะมองกันในแง่ปรัชญาหรือวิทยาศาสตร์ หรือในฐานะเป็นศาสนาก็ตาม ถ้าเรารู้ตามที่เป็นจริง ความยึดถือด้วยการเข้าใจผิดก็หายไป ความอยากทุกชนิดไม่มีทางเกิด และความทุกข์ก็จะไม่มี

๖

ทำไมคนเราตามปกติจึงมองส่วน ๕ ส่วนนี้ไม่ออก ตามที่เป็นจริง? เมื่อเราเกิดมาจากท้องมารดา เราไม่มีปัญญาของเราเอง เราได้รับความรู้มาตามที่เขาสอนให้ เขาสอนเราไปในทางให้เข้าใจว่าทุกสิ่งเป็นตัวตนไปทั้งนั้น อำนาจสัญชาตญาณดั้งเดิมเกี่ยวกับการยึดถือว่าตัวตน (อัตตวาทุปาทาน) ซึ่งมีติดตามมาตั้งแต่เราเกิด ก็พอกพูนหนา

ยิ่งขึ้นทุกวัน ในการพูดจาก็ใช้คำว่า ฉัน ท่าน ผู้นั้น ผู้นี้ ซึ่งล้วนแต่ย้ำการมีตัวตนให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น คนนั้นชื่อนั้น คนนี้ชื่อนี้ เป็นลูกคนนั้นเป็นหลานคนนี้ เป็นสามีคนนั้น เป็นภรรยาคนนี้ ล้วนแต่ระบุไปในทางเป็นตัวตนทั้งนั้น เราจึงพากันไม่รู้สึกตัวในการที่เรายึดถือความเป็นตัวเป็นตนเพิ่มขึ้นทุกวัน เมื่อยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตนก็เกิดการเห็นแก่ตัวแล้วก็ประกอบการไปตามความเห็นแก่ตัว หรือพวกของตัว จนได้ประโยชน์มาบำรุงความใคร่ของตัวและพวกของตัว ถ้าหากว่าเราเกิดความฉลาดจนมองเห็นว่า นี่เป็นของหลอก ๆ เราก็จะหมดความยึดถือว่านั้นเป็นนาย ก. นาย ข. เป็นขุน หลวง พระ พระยา เป็นสัตว์หรือเป็นมนุษย์ โดยเห็นว่าเป็นเรื่องที่คนเขาสมมติขึ้นพูดกันในทางสังคมเท่านั้นเอง ถ้าเราเข้าใจได้อย่างนี้แล้ว ก็นับว่าเป็นการเพิกถอนสิ่งที่หลอกลวงของสังคมได้ชั้นหนึ่ง เมื่อพิจารณาดูร่างกายทั้งหมดของนาย ก. ก็จะพบว่า นาย ก นั้น เท่ากับรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณรวมกัน การเห็นอย่างนี้ฉลาดขึ้นมาอีกหน่อย เรียกว่าไม่หลงในการสมมติของโลก ๆ จะแยกให้ละเอียดออกไปอีกก็มีทางทำ เช่นรูปร่างกายนี้ แยกออกเป็นธาตุ ดิน น้ำ ลม ไฟ หรือไม่แยกอย่างทางวัด ๆ เขาแยกกัน จะแยกอย่างวิทยาศาสตร์เป็น คาร์บอน อ๊อกซิเจน ไฮโดรเจน ฯลฯ ก็ได้เหมือนกัน อย่างนี้เรียกว่าเห็นลึกเข้ามาอีก คือมันหลอกเราได้น้อยเข้าไปอีกชั้นหนึ่ง กลายเป็นเห็นว่าคนไม่มี มีอยู่แต่ธาตุต่าง ๆ ร่างกายเป็นรูปธาตุ จิตเป็นนามธาตุ แยกออกเป็นส่วนย่อย ๆ ทำหน้า

ที่ต่าง ๆ กันเช่นรู้สึกนึกคิด และรู้ทางประสาททั้งหลาย เมื่อเป็นดังนี้ ความรู้สึกว่าคนก็หายไป ความรู้สึกว่า นาย ก. นาย ข. ขุน หลวง พระ พระยา ก็หายไป ความรู้สึกว่าลูกของเรา ผัวของเรา เมียของเรา อย่างนี้ก็พลอยหายไป แต่เมื่อดูกันในแง่ปรมัตถ์จะปรากฏว่า แม้ธาตุ ดิน น้ำ ลมไฟ ธาตุอ๊อกซิเจน ไฮโดรเจน หรืออะไรก็ตาม จะเป็นรูปเวทนาสัญญา สังขารวิญญาณก็ตาม ดูให้ลึกซึ้งแล้ว ก็จะพบลักษณะอันหนึ่ง ซึ่งเหมือนกันหมด คือ "ความว่าง" ว่างจากสิ่งที่เราเรียกกันว่า ตัวตนของมันเอง ดิน น้ำ ลม ไฟ ดูตรงไหน ๆ มันก็ไม่มีตัวตน พบแต่ความว่างจากตัวตน อย่างภาษาพุทธศาสนาเรียกว่า "ศุนยตา" ท่านผู้ใดเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงเป็นของว่างได้ดังนี้แล้ว ความยึดถือหรืออุปทาน ย่อมไม่มีทางที่จะเกิดได้ ที่เกิดแล้วก็ไม่มีทางที่จะเหลืออยู่ได้ มันจะสูญหายละลายไปหมด ปราศจากการติดยึดโดยสิ้นเชิง มันจึงไม่มีสัตว์ ไม่มีคน ไม่มีธาตุ ไม่มีขันธ์ไม่มีอะไรทั้งหมด เป็น "ความว่าง" จากการมีตัวมีตนของมันเองเมื่อไม่ยึดถือ ความทุกข์ก็ไม่มีทางเกิดขึ้น ใครจะเรียกเขาว่า คนดี คนชั่ว คนสุข คนทุกข์ หรืออะไรก็ตาม ไม่เป็นของแปลกสำหรับเขา ทั้งหมดนี้เป็นผลเกิดมาจากการมีความรู้ความเข้าใจ และความเห็นแจ้งในความจริงของเรื่องเบญจขันธ์ มากจนถอนความยึดติดที่ผิด ๆ ทั้ง ๔ ประการนั้นเสียได้

สรุปความว่า สิ่งทั้งปวงในโลกรวมอยู่ในคำว่า "เบญจขันธ์" คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละส่วนเป็นมายาไร้ตัวตน แต่ก็

มีอำนาจล่อให้เกิดการยึดถือ จนคนทั่วไปอยากมีอยากเป็น อยากไม่ให้มี อยากไม่ให้เป็น ซึ่งล้วนแต่ทำให้เกิดทุกข์ไม่อย่างเปิดเผยก็อย่างเร้นลับ ทุกคนจะต้องอาศัยข้อปฏิบัติที่เรียกว่าไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ถอนความหลงในเบญจขันธ์เสียให้สิ้นเชิง จึงจะไม่ตกอยู่ใต้อำนาจของขันธ์ทั้งห้า แล้วจะไม่มีความทุกข์ โลกจะอยู่ในลักษณะที่อำนวยความผาสุกใจให้แก่ผู้นั้น ไม่ต้องร้อนใจเพราะสิ่งใด ๆ เป็นผู้มีจิตใจอยู่เหนือสิ่งทั้งปวงไปจนตลอดชีวิต นี้เป็นผลของการรู้แจ้งแทงตลอดในเรื่องของเบญจขันธ์

การทำให้รู้แจ้ง
ตามวิธีธรรมชาติ

ในบทนี้ จะบอกให้ทราบต่อไปว่า สมาธิอาจจะมีได้โดยทางตามธรรมชาติอย่างหนึ่ง และจากการปฏิบัติตามหลักวิชา โดยเฉพาะอีกอย่างหนึ่ง มีผลอย่างเดียวกัน คือเมื่อจิตเป็นสมาธิแล้ว ก็นำไปใช้เพ่งพิจารณา (วิปัสสนา) แต่มีข้อควรสังเกตอย่างหนึ่งว่า สมาธิที่เกิดขึ้นตามธรรมชาตินั้นมักจะ พอ เหมาะ พอ สม แก่ กำลัง ของ ปัญญาที่จะ ทำการพิจารณา ส่วนสมาธิที่เกิดจากการฝึกตามหลักวิชานั้น มักจะเป็นสมาธิที่มากเกินไป หรือเหลือใช้ และยังเป็นเหตุให้คนหลงผิดพอใจเพียงแค่สมาธินั้นก็ได้ เพราะว่าในขณะที่จิตเป็นสมาธิเต็มที่นั้น ย่อมเป็นความสุขความสบายชนิดหนึ่ง ซึ่งทำให้เกิดความพอใจจนถึงกับหลงติดหรือหลงคิดว่าเป็นมรรคผล โดยเหตุนี้ สมาธิที่เป็นไปตามทางธรรมชาติที่พอเหมาะพอสมกับการใช้พิจารณานั้น จึงไม่เสียหาย ไม่เสียเปรียบสมาธิตามแบบที่ฝึกตามแนววิธีเทคนิคนัก ขอแต่เพียงให้รู้จักประคับประคองทำให้สมาธิเกิด และให้เป็นไปด้วยดีก็แล้วกัน

ข้อความต่าง ๆ ในพระไตรปิฎก มีเล่าถึงแต่เรื่องการบรรลุมรรคผลทุกชั้นตามวิธีธรรมชาติ ในที่เฉพาะพระพักตร์ของผู้มีพระภาค

เจ้าเอง หรือต่อหน้าผู้สั่งสอนคนอื่น ๆ โดยไม่ได้ไปสู่ป่านั่งทำความเพียรอย่างมีพิรีตอง กำหนดเพ่งอะไรต่าง ๆ ตามอย่างในคัมภีร์ที่แต่งกันใหม่ ๆ ในชั้นหลัง ๆ โดยเฉพาะในกรณีแห่งการบรรลุอรหัตตผลของภิกษุปัญจวัคคีย์หรือฤาษี ๑,๐๐๐ รูป ด้วยการฟังอนัตตลักขณสูตร และอาทิตตปริยายสูตรด้วยแล้ว จะยิ่งเห็นว่าไม่มีการพยายามตามหลักวิชาใด ๆ เลย แต่เป็นการเห็นแจ้งแทงตลอดตามวิธีของธรรมชาติแท้ ๆ นี้เป็นตัวอย่างที่ทำให้เราเข้าใจได้ดีว่า สมาธิตามธรรมชาตินั้นย่อมเกิดขึ้นเองในระหว่างที่ทำความพยายาม เพื่อจะเข้าใจเรื่องราวให้แจ่มแจ้ง และต้องมีอยู่มากในขณะที่มีความเห็นอันแจ่มแจ้งติดแนบแน่นอยู่ในตัวอย่างไม่แยกออกจากกันได้ ทั้งยังเป็นไปได้เองตามธรรมชาติ ในทำนองเดียวกันกับตัวอย่างที่ว่าพอเราตั้งใจคิดเลขลงไปเท่านั้น จิตมันก็เป็นสมาธิเอง พอเราจะยิงปืน จิตก็เป็นสมาธิบังคับให้แน่วแน่ขึ้นมาเองในเวลาเล็ง นี้แหละเป็นลักษณะของสมาธิที่เป็นไปเองตามธรรมชาติ ซึ่งตามปกติถูกมองข้ามไปเสีย เพราะมีลักษณะดูมันไม่ค่อยจะขลังจะศักดิ์สิทธิ์ ไม่ค่อยจะเป็นปาฏิหาริย์เป็นที่น่าอัศจรรย์ แต่โดยที่แท้แล้วคนเรารอดตัวมาได้เป็นส่วนใหญ่ก็โดยอำนาจของสมาธิตามธรรมชาตินี้เอง แม้การบรรลุมรรคผลนิพพานเป็นพระอรหันต์ ก็อาศัยสมาธิตามธรรมชาติ ทำนองนี้

ฉะนั้น ขอท่านทั้งหลายอย่าได้มองข้ามเรื่องของสมาธิที่เป็นไปตามธรรมชาติ มันเป็นเรื่องที่เราอาจทำได้ก่อน หรือได้อยู่แล้วเป็น

ส่วนมาก ควรจะประคับประคองมันให้ถูกวิธี ให้มันเป็นไปด้วยดีถึงที่สุด ก็จะมีผลเท่ากัน เหมือนกับผู้ที่บรรลุเป็นพระอรหันต์ไปแล้วเป็นส่วนมาก ซึ่งไม่เคยรู้จักนั่งทำสมาธิแบบใหม่ ๆ อย่างที่กำลังตื่น ๆ กันอยู่ในขณะนี้เลย

ทีนี้ เราก็มาถึงความลับของธรรมชาติ ที่ เกี่ยว กับ เรื่องลำดับแห่งความรู้สึกต่าง ๆ ภายในใจ จนกระทั่งเกิดการเห็นแจ่มแจ้งตามที่เป็นจริงต่อโลกหรือต่อขันธ์ห้า ลำดับแรกได้แก่ปีติและปราโมทย์ หมายถึงความชุ่มชื่นใจหรือความอิ่มใจในทางธรรม การที่เราทำความดีอย่างใดอย่างหนึ่ง แม้การให้ทานซึ่งถือกันว่าเป็นบุญชั้นต้น ๆ ก็เป็นการให้เกิดปีติและปราโมทย์ได้ ถ้าไปถึงขั้นศีล คือมีความประพฤติทางกายวาจาไม่ด่างพร้อย จนถึงกับนับถือเคารพตัวเองได้ ปีติปราโมทย์มากขึ้นถ้าหากไปถึงขั้นสมาธิ จะเห็นได้ว่าในองค์ของสมาธิอันดับแรกที่เรียกว่าปฐมฌาณนั้น มีปีติอยู่องค์หนึ่งด้วยโดยไม่ต้องสงสัย

ปีติปราโมทย์นี้ มีอำนาจอยู่ในตัวมันเองอย่างหนึ่ง ซึ่งจะทำให้เกิดความสงบระงับ (ปัสสัทธิ) ตามปกติจิตของคนเราไม่ค่อยจะระงับเพราะว่าจิตตกเป็นทาสของความคิดความ นึก ของ สิ่ง ยั่ว ยวน ภายนอกของความรู้สึกและอะไรต่าง ๆ อยู่ตลอดเวลา เป็นความฟุ้งอยู่ภายในไม่เป็นความสงบ แต่ถ้าหากมีปีติปราโมทย์ตามธรรมะมาประจำใจอยู่และมากพอสมควรแล้ว ความสงบระงับนั้นจะต้องมีขึ้น จะมีมากหรือน้อยตามอำนาจของปีติปราโมทย์ที่มีมากหรือน้อย เมื่อมีความระงับแล้ว

ก็ย่อมเกิดอาการที่เรียกว่า "สมาธิ" คือใจสงบนิ่ง และอยู่ในสภาพที่คล่องสะดวกเบาสบาย พร้อมที่จะไหวไปตามความต้องการโดยเฉพาะก็เพื่อตัดกิเลส ไม่ใช่ทำจิตใจให้เงียบตัวแข็งทื่อเป็นก้อนหิน อะไรทำนองนั้นก็หาไม่ ร่างกายจะต้องให้มีความรู้สึกอยู่อย่างปกติ แต่ว่าจิตสงบเป็นพิเศษเหมาะสมที่จะให้นึกคิดพิจารณา มีความผ่องใสที่สุดเยือกเย็นที่สุดสงบระงับที่สุด เรียกว่า "กมฺมนีโย" คือพร้อมที่จะรู้ นี้คือลักษณะสมาธิที่เราต้องการ ไม่ใช่อยู่ในฌาณสมาบัติแข็งทื่อเหมือนตุ๊กตาหินไม่รู้สึกตัวเลย การอยู่ในฌาณทำนองนั้นจะพิจารณาอะไรไม่ได้เลย จิตที่ติดฌาณจะพิจารณาธรรมไม่ได้ มีแต่จะตกลงสู่ภวังค์เสียตลอดไป ไม่สามารถนำมาใช้ในการพิจารณา จัดว่าเป็นอุปสรรคของการวิปัสสนาโดยตรงทีเดียว ผู้จะพิจารณาธรรมได้ จะต้องออกจากฌาณ แล้วจึงพิจารณาโดยใช้อำนาจ การ ที่จิตมีสมาธิ ขนาดได้ฌาณมาแล้วนั่นเองเป็นเครื่องมือ

ในการทำให้รู้แจ้งตามวิธีธรรมชาตินี้ เราไม่ต้องเข้าฌาณชนิดที่ทำตัวเองให้แข็งทื่อ แต่ว่าต้องการจิตที่สงบเป็นสมาธิ ที่มีคุณสมบัติเป็น "กมฺมนีโย" ครบถ้วนพร้อมที่จะรู้แจ้ง จนเกิดความรู้ตามที่เป็นจริงต่อโลกทั้งหมด (ยถาภูตญาณทัสสนะ) โดยอาการตามธรรมชาติ ทำนองเดียวกันกับผู้รู้แจ้งขณะที่นั่งฟังพระผู้มีพระภาคเจ้าแสดงธรรม หรือนำไปคิดพิจารณาในที่เหมาะสมจนรู้ ไม่มีพิธีรีตองหรือปาฏิหาริย์ อันเป็นเรื่องความเห็นผิดเป็นชอบหรือหลงไหลต่าง ๆ แต่

อย่างใด แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าจะเกิดการเห็นแจ้งอย่างถูกต้องรวดเร็ว เป็นพระอรหันต์ไปทันทีก็หามิได้ ในบางกรณีอาจจะเกิดความรู้ชั้นต้น ๆ ก็ได้ แล้วแต่กำลังของสมาธิอีกเหมือนกัน ในบางกรณีอาจจะไม่เกิดเป็นความรู้ความเห็นตรงตามที่เป็นจริงก็ได้ เพราะว่าตนได้ศึกษามาอย่างผิด ๆ หรือถูกแวดล้อมอยู่ด้วยความเห็นที่ผิด ๆ มากเกินไป แต่อย่างไรก็ตาม ความรู้ความแจ่มแจ้งที่เกิดนั้น จะต้องเป็นพิเศษกว่าธรรมดา เช่นว่าใสแจ๋วลึกซึ้ง ถ้าหากความรู้นั้นเป็นไปถูกต้องตามความเป็นจริง คือเป็นไปตามทางของธรรมะแล้ว ก็ก้าวหน้าไป จนกระทั่งเป็นความรู้ความเห็นในสังขารทั้งปวง ถูกต้องตามที่เป็นจริง ถ้าเกิดขึ้นเพียงน้อย ๆ ก็ทำให้เป็นอริยบุคคลชั้นต้นได้ หรือถ้าน้อยลงไปอีก ก็เพียงแต่เป็นกัลยาณชน คือคนธรรมดาที่เป็นชั้นดีคนหนึ่ง ถ้าหากว่ามีสิ่งแวดล้อมเหมาะสม และความดีต่าง ๆ ได้เคยสร้างสมมาเต็มที่อาจเป็นพระอรหันต์เลยก็ได้ ทั้งนี้แล้วแต่เหตุการณ์ แต่ถึงอย่างไรก็ตาม ในขณะที่จิตเป็นสมาธิตามธรรมชาติ สิ่งที่เรียกว่า "ญาณทัสสนะ" จะต้องเกิด และจะต้องตรงตามที่เป็นจริงไม่มากก็น้อย เพราะเหตุว่าพุทธบริษัทเรา ย่อมเคยได้ยินได้ฟัง ได้เคยคิดเคยศึกษาเรื่อง โลก ขันธ์ สังขารทั้งหลาย ด้วยความอยากจะเข้าใจตามที่เป็นจริงมาแล้ว เพราะฉะนั้นความรู้ที่เกิดขึ้นในขณะที่จิตสงบเป็นสมาธินั้น จึงไม่มีทางเสียหายเลย ย่อมจะได้ประโยชน์เสมอโดยแน่นอน

คำว่า "ยถาภูตญาณทัสนะ" ในที่นี้ หมายถึงการรู้การเห็นสิ่งทั้งหลายทั้งปวงอย่างถูกต้องตามที่เป็นจริง คือเห็นอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา เห็นว่า "ไม่มีอะไรที่น่าเอา ไม่มีอะไรที่น่าเป็น" ไม่ว่าอะไรๆ ไม่ควรเข้าไปยึดถือว่าเป็นตัวเป็นตน ว่าของของตัวของตน ว่าดี ว่าชั่ว น่ารักหรือน่าชัง อย่างนี้เป็นต้น ถ้ามีความรู้สึกอย่างใดอย่างหนึ่งซึ่งเป็นไปในทางพอใจก็ตาม ไม่พอใจก็ตาม แม้เพียงแต่รู้สึกคิดนึกหรือระลึกถึงเท่านั้น ก็ยังถือว่าเป็นการยึดถือในที่นี้ ที่ว่าไม่น่าเอา ไม่น่าเป็น ก็มาจากหลักที่ว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือนั่นเอง ตัวอย่างในเรื่อง "เอา" ก็คือการปักใจในทรัพย์สมบัติเงินทอง สัตว์ สิ่งของอันเป็นที่พอใจต่าง ๆ การ "เป็น" ก็คือการถือว่าตนเป็นนั่นเป็นนี่ เป็นสามีภรรยา เป็นคนมั่งมี คนเข็ญใจ เป็นคนแพ้ คนชนะ กระทั่งเป็นมนุษย์หรือเป็นตัวเอง ถ้าพิจารณากันให้ลึกซึ้ง แม้ความเป็นคนนี้ก็ไม่น่าสนุก น่าเอือมระอา เพราะเป็นที่ตั้งของความทุกข์ ถ้าไม่ยึดถือว่าเป็นคนเสียได้ ก็จะไม่เป็นทุกข์ นี้เรียกว่าเห็นความไม่น่าเป็น ซึ่งมีใจความสำคัญอยู่ตรงที่ว่าไม่ว่าจะเป็นอะไรก็ต้องมีความ ทุกข์ ตาม แบบ ของ ความ เป็นชนิดนั้น ๆ เพราะว่าความเป็นอะไร ๆ นี้ มันต้องทนเป็นทนดำรงอยู่ ต้องมีการต่อสู้เพื่อให้ได้เป็นหรือเป็นอยู่ต่อไป อย่างน้อยที่สุดก็คือการต่อสู้ทางใจในการที่จะยึดถือเอาความเป็นอะไร ๆ ของตนไว้ให้ได้ เมื่อมีตนก็จะต้องมีอะไร ๆ เป็นของตน ภายนอกตนออกไปอีกทอดหนึ่ง ฉะนั้นจึงมีลูกของตนเมียของตน อะไร ๆ ของตนอีกหลายอย่าง กระทั่งมีหน้าที่แห่งความ

เป็นผัว เป็นเมีย ความเป็นนาย เป็นบ่าว ความเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ของตนขึ้นมา ทั้งหมดนี้เป็นการชี้ให้เห็นความจริงในข้อที่ว่า ไม่มีความเป็นชนิดไหนที่จะไม่ต้องอาศัยความดิ้นรนต่อสู้เพื่อดำรงความเป็นนั้นไว้ความลำบากดิ้นรนต่อสู้นั้น ก็คือผลของการหลงใหลยึดถือสิ่งต่าง ๆ ด้วยความไม่รู้นั่นเอง

ถ้าไม่ให้เอาไม่ให้เป็นกันแล้ว จะอยู่กันได้อย่างไร? นี่คงจะเป็นที่สงสัยอย่างใหญ่หลวงของผู้ที่ไม่เคยคิดไม่เคยนึกในเรื่องนี้ คำว่า "เอา" และคำว่า "เป็น" ในที่นี้ หมายถึงการเอาหรือการเป็นด้วยกิเลส ด้วยตัณหา ด้วยความยึดมั่นว่าน่าเอาน่าเป็น และใจก็เอาจริงเอาจัง เป็นจริงเป็นจัง เพราะฉะนั้น มันก็ต้องหนักใจ ร้อนใจ เจ็บใจ ช้ำใจ หรืออย่างน้อยก็เป็นภาระหนักทางใจ นับตั้งแต่แรกไปและตลอดเวลาที่เดียว เมื่อเรารู้ความจริงข้อนี้แล้ว ก็จะมีสติสัมปชัญญะคุ้มครองจิตใจไม่ให้ตกไปเป็นทาสของความมีความเป็น ด้วยอำนาจการยึดติด มีสติปัญญาอยู่เหนือสิ่งต่าง ๆ เมื่อเรารู้สึกอยู่ว่าโดยที่แท้มันเป็นสิ่งที่ไม่น่าเอาไม่น่าเป็น หากแต่เรายังไม่สามารถถอนตัวออกไปเสียจากความมีความเป็นได้ เราก็จำต้องมีสติรู้ตัวให้พอเหมาะสม ถ้าจะเข้าไปเอาไปเป็น เราก็ไม่เดือดร้อนเหมือนคนที่หลับหูหลับตาเข้าไปเอาหรือเข้าไปเป็นอย่างโง่เขลางมงาย ซึ่งผลสุดท้ายก็ตกหลุมตกบ่อความโง่เขลาและอุปาทานของตัวเอง จนถึงกับต้องฆ่าตัวตาย สมมติตัวอย่างว่า เสือหรืองูร้ายเป็นสิ่งที่ขายได้แพง ในเมื่อเราไม่มีวิธีอื่นจะประกอบอาชีพ เราจะเข้า

ไปจับเสือมาขายอย่างนี้มันก็เป็นธรรมดาอยู่เองที่ เราจะต้องเข้าไปจับเสือให้ถูกวิธี เราจึงจะได้เสือมาขายและได้เงินมาเลี้ยงชีวิต ถ้าผิดวิธีเราก็จะต้องตายเพราะเสือ โลกหรือสิ่งทั้งปวงมีลักษณะไม่เที่ยงเป็นและไม่เป็นของใคร มันจะเล่นงานบุคคลผู้ที่เข้าไปยึดถือด้วยตัณหา อุปาทานนับแต่วาระแรก คือตั้งแต่เมื่ออยากได้อยากเป็น กำลังได้กำลังเป็น และได้แล้วเป็นแล้ว ตลอดเวลาแห่งกาลทั้ง ๓ ใครเข้าไปยึดถืออย่างหลับหูหลับตาแล้ว ก็จะมีความทุกข์อย่างเต็มที่ เหมือนอย่างที่เราเห็นปุถุชนคนเขลาทั้งหลายเป็น ๆ กันอยู่โดยทั่วไป

แม้ที่สุด "ความดี" ที่ใคร ๆ ก็บูชากัน ถ้าหากว่าใครเข้าไปเกี่ยวข้องกับความดีในอาการที่ผิดทาง และยึดถือมากเกินไป ก็จะได้รับความทุกข์จากความดีนั้นเช่นเดียวกัน เว้นไว้แต่เราจะเข้าไปเกี่ยวข้องกับมัน โดยความรู้ว่าธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น อาจจะมีผู้สงสัยต่อไปว่า "ถ้าไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็นแล้ว ก็จะไม่มีใครประกอบการงานอะไร ๆ หรือไม่สามารถรักษาทรัพย์สมบัติสิ่งที่ตนมีอยู่ได้ ?" ข้อนี้ถ้ามีความเข้าใจแล้ว ก็จะรู้ว่าเราควรมีความรู้ความเข้าใจที่ถูกต้องเสียก่อนแล้วจึงทำสิ่งต่าง ๆ ดีกว่าที่จะทำสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมักมากอยากใหญ่โง่เขลางมงาย ไม่เข้าใจอะไรเลย ใจความสั้น ๆ ก็คือให้เราเข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ ด้วยสติปัญญา อย่าเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยกิเลสตัณหา มันจะมีผลเป็นคนละอย่าง พระอรหันต์ทั้งหลายมีพระพุทธเจ้าเป็นประธานไม่มีกิเลสตัณหาอุปาทานเลย ท่านก็ยังทำสิ่งต่างๆ ที่เป็นประ

โยชน์ได้มากกว่าพวกเราเสียอีก ดูจากพุทธประวัติว่าวันหนึ่ง คืนหนึ่ง พระพุทธเจ้าทำอะไรบ้าง ก็จะพบว่าท่านมีเวลานอนพักผ่อนเพียง ๔ ชั่วโมง นอกจากนั้นทำงานตลอดหมด พวกเราพักเล่นเสียก็มากกว่า ๔ ชั่วโมงแล้ว นี่ท่านทำไปเพราะอำนาจของอะไร ในเมื่อกิเลสซึ่งเป็นเหตุให้อยากเป็นอยากเอาสิ่งต่าง ๆ ก็หมดเสียแล้ว? ท่านทำไปด้วยอำนาจของสติปัญญาบวกกับเมตตา แม้สิ่งที่เป็นไปตามความต้องการของร่างกายตามธรรมชาติ เช่นท่านจะต้องไปบิณฑบาตอาหารฉันเหล่านั้น ท่านก็ยังคงทำไปด้วยอำนาจของปัญญา ไม่มีกิเลสไม่มีตัณหา ว่าจะมีชีวิตอยู่เพื่อเป็นอย่างนั้นเพื่อเอาอย่างนี้ แต่มีปัญญาความรู้ผิดชอบชั่วดี เป็นกำลังส่งร่างกายออกแสวงหาอาหาร หาได้ก็ได้ ไม่ได้ก็ไม่เป็นไร ในกรณีเจ็บไข้ก็ปัญญารู้ว่าจะแก้ไขอย่างไร ท่านก็แก้ไขเท่าที่ปัญญาจะมี ถ้าเป็นมากเกินไปก็จำต้องตายเป็นธรรมดา เพราะว่าท่านมีความขวนขวายน้อย ความอยู่หรือความตายไม่มีความหมายสำหรับท่าน หรือมันมีค่าเท่ากัน นับว่าเป็นความคิดถูกต้องที่สุด สำหรับจะไม่มีความทุกข์เลย ไม่ต้องมีตัวตนเป็นเจ้าของ มีแต่ปัญญานำร่างกายให้เป็นไปตามอำนาจของธรรมชาติ นี่เราเห็นได้ว่าเพียงอำนาจของปัญญาบริสุทธิ์เมตตาบริสุทธิ์เท่านั้น ก็ทำให้พระอรหันต์ทั้งหลายมีชีวิตอยู่ในโลกได้และทำประโยชน์ให้แก่ผู้อื่นอย่างบริสุทธิ์ ได้มาก กว่า คนที่ยังมีเลสตัณหาเสียอีก คนที่มีกิเลสย่อมทำแต่สิ่งที่จะได้แก่ตัว เพราะความเห็นแก่ตัว

ส่วนท่านทำไปด้วยความไม่เห็นแก่ตัวเลย ฉะนั้น มันจึงมากกว่ากัน บริสุทธิ์กว่ากันห่างกันนี้ ความอยากเอาอยากเป็นนี้ เป็นความโง่อย่างยิ่งชนิดหนึ่ง เป็นความหลงผิดไม่รู้ตามที่เป็นจริงว่าอะไรเป็นอะไร จนกระทั่งไปคว้าเอากงจักรมาเป็นดอกบัว เพราะฉะนั้น ขอให้เราทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนด้วยสติปัญญา ที่รู้ตัวอยู่เสมอว่าไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็น หรือน่าหลงใหลยึดถือดังกล่าวแล้ว จงทำไปให้พอเหมาะพอสมกับที่รู้ว่าสิ่งเหล่านั้นมีความไม่น่าเอา ไม่น่าเป็นอยู่ตามธรรมชาติ เราต้องเข้าไปเกี่ยวข้องให้ถูกวิธี และให้พอเหมาะในเมื่อเรายังต้องเกี่ยวข้องอยู่ ข้อนี้เป็นการทำให้ใจของเรายังสะอาด สว่างไสว แจ่มใส สงบเย็นอยู่เสมอ แล้วเข้าไปเกี่ยวข้องกับโลกหรือสิ่งทั้งปวง ด้วยอาการที่จะไม่เป็นพิษเป็น โทษแก่ตัวเรา

ความไม่น่าเอาไม่น่าเป็นนี้ ชาวโลกธรรมดาฟังดูแล้วชวนให้ไม่เชื่อไม่เลื่อมใส แต่ถ้าใครได้เข้าใจความหมายที่แท้จริงของมันแล้ว กลับจะทำให้เกิดความกล้าหาญร่าเริง คือมีจิตเป็นนายเป็นอิสระต่อสิ่งทั้งปวง ทำให้สามารถเข้าไปหาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความมั่นใจว่าจะไม่ตกเป็นทาสของมัน คือไม่เข้าไปด้วยอำนาจของกิเลสตัณหาหน้ามืดจนกลายเป็นทาสของมัน คนเรากำลังเอาอะไรอยู่ก็ตามกำลังเป็นอะไรอยู่ก็ตาม ขอให้รู้สึกตัวอยู่เสมอว่าเรากำลังเอา หรือเป็น สิ่งซึ่งที่แท้

แล้วเอาไม่ได้เป็นไม่ได้ เพราะไม่มีอะไรที่เอาได้จริงเป็นได้จริงตามต้องการของเรา มันไม่เที่ยงเป็นทุกข์ไม่ใช่ของเราอยู่ตลอดเวลา เราเองเข้าไปยึดมั่นด้วยกิเลสตัณหาบ้าๆ บอๆ ของเราเองต่างหาก ฉะนั้นเราจึงทำกับสิ่งเหล่านี้ไม่ถูกตรงกับที่มันเป็นจริง เพราะเข้าไปเกี่ยวข้องด้วยความไม่รู้ตามที่เป็นจริงนั่นเอง จึงต้องเกิดความทุกข์ยุ่งยากขึ้นทุกอย่างทุกประการ คนแต่ละคนไม่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้บริสุทธิ์ผุดผ่องได้ ก็เพราะมันอยากเอาอะไรอยากเป็นอะไรเกินขอบเขต เพราะอำนาจของกิเลสตัณหาของตนเองเสียเรื่อย จึงไม่สามารถดำรงตนให้อยู่ในสภาพที่เป็นความดีความงาม ความถูกต้องและความยุติธรรม มูลเหตุความหายนะของทุกคน มันอยู่ที่การตกเป็นทาสของตัณหา เพราะฉะนั้น การรู้จักสิ่งทั้งปวงให้ถูกต้องตามที่เป็นจริง (ยถาภูตญาณทัสสนะ) จึงเป็นใจความสำคัญที่สุดของพระพุทธศาสนา เป็นทางให้เราเอาตัวรอดกันได้โดยมาก ไม่ว่าในเรื่องประโยชน์ทางโลกๆ ซึ่งหวังผลเป็นทรัพย์สมบัติ ชื่อเสียงหรือว่าเพื่อหวังประโยชน์ในโลกหน้าเช่นสวรรค์ หรือเรื่องที่พ้นจากโลกนี้ขึ้นไป คือเรื่องมรรคผลนิพพานก็ตาม ทั้งหมดนี้ล้วนแต่ต้องอาศัยความรู้ความเห็นอันถูกต้องทำนองนี้ทั้งนั้น

เราทุกคนจะรุ่งเรืองก็ด้วยปัญญา พระพุทธศาสนาได้กล่าวอยู่บ่อย ๆ ว่า คนเราบริสุทธิ์ด้วยปัญญาไม่ใช่บริสุทธิ์ด้วยอย่างอื่น ทาง

รอดของเราอยู่ที่ปัญญาเห็นแจ่มแจ้งในสิ่งทั้งปวงว่าไม่มีอะไรที่น่ายึดถือคือน่าเอาน่าเป็นด้วยการมอบกายถวายชีวิตเลย ที่มีอยู่แล้วที่เป็นอยู่แล้วก็ขอให้เป็นไปตามสมมติของทางโลก ๆ ที่สมมติว่าเราเป็นนั่นเป็นนี่กันก็เพื่อจะให้รู้จักชื่อรู้จักเสียง รู้จักแบ่งหน้าที่การงานกันเพื่อความสะดวกในทางสังคม เราอย่าไปหลงยึดถือว่าตัวเราเป็นนั่นเป็นนี่ไปตามที่เขาสมมติให้เลย มันจะมีลักษณะเหมือนกับการถูกมอม ดังสัตว์เล็ก ๆ เช่นจิ้งหรีดเป็นต้น ซึ่งเมื่อถูกมอมหน้า ถูกทำให้มึนให้งงแล้ว มันก็กัดกันเองจนตาย คนเรานี่แหละถ้าถูกมอมหรือถูกหลอกต่าง ๆ ก็จะมึนเมาจนทำสิ่งที่ตามปกติมนุษย์ธรรมดาสามัญทำไม่ได้ เช่นฆ่ากันเป็นต้น ฉะนั้นเราอย่าไปหลงติดสมมติ แต่พึงรู้สึกตัวว่านั่นเป็นเรื่องการสมมติซึ่งเป็นของต้องมีในสังคม เราจะต้องรู้สึกโดยแท้จริงว่ากายกับใจนี้คืออะไร ธรรมชาติที่แท้จริงของมันเป็นอย่างไร โดยเฉพาะก็คือเรื่องอนิจจัง ทุกขัง อนัตตา นั่นเอง ส่วนเรานั้นจะต้องดำรงตนอยู่ในลักษณะที่เป็นอิสระเสมอ

สำหรับทรัพย์สมบัติหรืออะไร ๆ ที่เราจำเป็นจะต้องมีก็ขอให้เห็นว่าเป็นการสมมติอีกเหมือนกัน จงปล่อยไว้ตามประเพณีที่มีอยู่ว่านี่เป็นของคนนี้ นี่บ้านคนนี้ นี่นาของคนนั้น เป็นต้น กฎหมายก็คุ้มครองกรรมสิทธิ์ไว้ให้คนเรา ทั้งที่จิตใจไม่ต้องยึดถือว่าเป็นของเรา เพราะ

ฉะนั้นเราก็ควรมีอะไร ๆ เพียงเพื่อความสะดวกสบาย ไม่ใช่เพื่อมาเป็นนายอยู่เหนือใจเรา เมื่อเรามีความรู้แจ้งอย่างนี้ สิ่งต่าง ๆ ก็จะลงไปอยู่เป็นบ่าวเป็นทาสเราและเราก็อยู่เหนือมัน ถ้าเรารู้สึกไปในทางมีตัณหาอุปาทานจนมีอะไรเป็นอะไรด้วยจิตใจที่ยึดถือเหนียวแน่นแล้ว มันจะขึ้นอยู่เหนือศีรษะเรา แล้วเราก็จะกลับลงไปเป็นบ่าวเป็นทาสอยู่ใต้มัน มันกลับกันอยู่ดังนี้ จึงเป็นสิ่งที่เราต้องระมัดระวังให้เป็นไปในลักษณะที่เรายังคงเป็นอิสระอยู่เหนือสิ่งทั้งหลายทั้งปวง มิฉะนั้นแล้ว เราเองจะต้องตกอยู่ในสถานะที่น่าสงสารที่สุด เราควรสมเพชตัวของเราเองกันไว้บ้าง

เมื่อเห็นจริงว่า ไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็นอย่างนี้แล้ว ขั้นความเบื่อหน่าย (นิพพิทา) ก็เป็นสิ่งที่จะเกิดขึ้นติดตามมาตามส่วนสัดของการเห็น นี่หมายความว่ามีการคลอนแคลนสั่นสะเทือนเกิดขึ้นแล้วในการเข้าไปหลงยึดถือ หรือเปรียบเหมือนเมื่อเราต้องตกเป็นทาสเขามานาน จนมีความรู้สึกตัวเกิดขึ้น ก็มีความเคลื่อนไหวไปในทางที่จะต้องเปลื้องตนออกจากความเป็นทาสนี้ เป็นลักษณะของนิพพิทา คือเบื่อหน่ายเกลียดความเป็นทาสขึ้นมาแล้ว หน่ายต่อความที่ตนโง่หลงเข้าไปยึดถือเอาสิ่งต่าง ๆ ด้วยความเข้าใจว่าน่าเอาน่าเป็นนั่นเอง

ครั้นพอมีความเบื่อหน่ายแล้ว โดยอัตโนมัติตามธรรมชาตินั้นเอง ย่อมจะมีความจางหรือคลายออก (วิราคะ) เหมือนกับเชือกที่ผูกมัด

ไว้แน่นถูกแก้ออก หรือเหมือนสีย้อมผ้าที่ติดแน่นเอาแช่น้ำยาบางอย่างให้มันหลุดออก ความยึดถือที่คลายออก จางออกจากโลกหรือจากสิ่งทั้งปวงที่เคยยึดถือนี้ ท่านเรียกว่า "วิราคะ" ระยะนี้ถือว่าสำคัญที่สุด แม้จะไม่ใช่ระยะสุดท้าย แต่ก็เป็นระยะที่สำคัญที่สุดของการหลุดพ้น เพราะว่าเมื่อมีการคลายออกจางออกดังนี้แล้ว ไม่ต้องสงสัยเลย สิ่งที่เรียกว่าความหลุดออกจากทุกข์ (วิมุติ) จะต้องมีโดยแน่นอน

เมื่อหลุดออกมาได้จากความเป็นทาส ไม่ต้องเป็นทาสของโลกต่อไปอีก ก็จะมีอาการบริสุทธิ์ (วิสุทธิ) ในที่นี้หมายความว่าไม่เศร้าหมอง ก่อนนี้เศร้าหมองทุกทาง เพราะการเข้าไปจมเป็นทาสของสิ่งทั้งหลาย เป็นการเศร้าหมองที่กายวาจาใจหรือจะมองดูกันในแง่ไหน ๆ ก็เป็นเรื่องเศร้าหมองทั้งนั้น ต่อเมื่อหลุดพ้นออกมาจากความเป็นทาสในรสอร่อย ๆ ของโลกแล้ว จึงจะอยู่ในลักษณะที่บริสุทธิ์ คือไม่เศร้าหมองอีกต่อไป

เมื่อความบริสุทธิ์แท้จริงอย่างนี้แล้ว ก็จะเกิดความสงบสันติอันแท้จริงสืบไป เป็นความสงบเย็นจากความวุ่นวาย จากความรบกวนหรือจากการต่อสู้ดิ้นรนทรมานต่าง ๆ เมื่อปราศจากอาการเบียดเบียนวุ่นวายเหล่านี้แล้ว ท่านสรุปเรียกความเป็นอย่างนี้ว่า "สันติ" คือความสงบรำงับดับเย็นของเรื่องทั้งปวง แทบจะเรียกได้ว่าถึงขั้นสุดหรือขั้น

เดียวกันกับนิพพาน แท้ที่จริงสันติกับนิพพานนั้นเกือบจะไม่ต้องแยกกัน ที่แยกกันก็เพื่อจะให้เห็นว่าเมื่อสงบแล้ว ก็นิพพาน

นิพพานแปลว่าไม่มีเครื่องทิ่มแทง อีกอย่างหนึ่งแปลว่าความดับสนิทไม่มีเหลือ ฉะนั้นคำว่านิพพานจึงมีความหมายใหญ่ ๆ เป็นสองประการคือ ดับไม่มีเชื้อสำหรับจะเกิดมาเป็นความทุกข์อีกต่อไปนี้อย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งก็คือปราศจากความทิ่มแทง ความเผาลน ปราศ-จากความผูกพันร้อยรัดต่าง ๆ ทุกอย่างทุกประการ รวมความแล้วก็แสดงถึงภาวะที่ปราศจากความทุกข์โดยสิ้นเชิง ยังมีความหมายที่มุ่งใช้ต่าง ๆ กันอีกหลายอย่าง เช่นหมายถึงการดับของความทุกข์ก็มี หมายถึงการดับของกิเลสอย่างหมดสิ้นก็มี หมายถึงธรรมะหรือเครื่องมือหรือเขตแดน หรือสภาพอันใดอันหนึ่งที่ทุกข์ทั้งปวงกิเลสทั้งปวงสังขารทั้งปวงดับไปหมดสิ้น แม้จะมีคำว่านิพพานใช้กันอยู่ในลัทธิศาสนาหลาย ๆ ลัทธิก็ตาม แต่ความหมายไม่เหมือนกันเลย เช่น ลัทธิหนึ่งก็ถือเอาความสงบเย็น เพราะที่ได้ฌานได้สมาบัติว่าเป็นนิพพาน บางลัทธิถือความมัวเมาอยู่ในกามารมณ์ กัน อย่าง เพรียบ พร้อม ว่า เป็นนิพพาน พระพุทธเจ้าทรงปฏิเสธนิพพานเป็นความหมายเช่นนั้น ทรงระบุความหมายของพระนิพพาน เพียงในลักษณะที่เป็นภาวะอันปราศจากความทิ่มแทงร้อยรัดแผดเผาของกิเลสและความทุกข์ เพราะการได้เห็น

ภาวะโลก เห็นสิ่งทั้งปวงตามที่เป็นจริง จนหยุดความอยากความยึดในสิ่งต่าง ๆ เสียได้ ดังนี้

เพราะฉะนั้น เราจึงควรเห็นคุณค่าอันยิ่งใหญ่ของการเห็นสิ่งทั้งหลายให้ถูกต้องตามความเป็นจริง และควรพยายามทำให้เกิดมีขึ้นไม่ทางใดก็ทางหนึ่ง กล่าวคือทางที่จะเป็นไปเองตามธรรมชาติโดยการประคับประคองให้ดี ทำจิตใจให้มีปีติปราโมทย์เป็นการอยู่ที่บริสุทธิ์ทุกลมหายใจเข้าออกทั้งกลางวันและกลางคืนอยู่เสมอ จนกระทั่งเกิดคุณ-ธรรมต่าง ๆ ตามลำดับที่กล่าวมาแล้วนี้วิธีหนึ่ง ส่วนอีกวิธีหนึ่งนั้นเป็นการเร่งรัดด้วยอำนาจจิตบังคับ คือไปศึกษาและปฏิบัติตามหลักวิชาของการทำสมาธิ หรือการเจริญวิปัสสนา โดยเฉพาะสำหรับผู้ที่อุปนิสัยเหมาะสม ก็อาจก้าวหน้าไปได้เร็วในเมื่อทำถูกวิธีและถูกกับสิ่งแวดล้อม แต่วิปัสสนาตามธรรมชาตินั้นเราทำได้ทุกโอกาสทุกขณะ เพียงระวังให้การเป็นอยู่ประจำวันของเราบริสุทธิ์ผุดผ่อง จนเกิดความอิ่มใจในทางธรรมะ ความร่างับ จิตสงบ ความรู้ที่เป็นจริงต่อสิ่งทั้งหลาย ความเบื่อหน่าย ความคลายออก ความหลุดออก ความบริสุทธิ์ไม่เศร้าหมอง ความสงบเย็นถึงภาวะที่ปราศจากความทุกข์ อย่างชิมลองน้อย ๆ เรื่อย ๆ ไปตามธรรมชาติทุกวันทุกเดือนทุกปี ก็จะใกล้ชิดนิพพานอย่างแท้จริงได้มากขึ้น ๆ

สรุปความว่า สมาธิและวิปัสสนาตามธรรมชาติที่ทำให้บุคคลบรรลุมรรคผลนั้น ต้องอาศัยการพิจารณาความจริงในข้อที่ว่า "ไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็น" อยู่เป็นประจำวันทุกวัน ผู้หวังจะได้ผลอันนี้จะต้องพยายามทำตนให้เป็นคนสะอาด มีอะไรเป็นที่พอใจในตัวจนยกมือไหว้ตัวเองได้ มีปีติปราโมทย์ตามทางธรรมอยู่เสมอ ไม่ว่าในเวลาปฏิบัติหน้าที่หรือเวลาพักผ่อน ปีติปราโมทย์นั้นเองทำให้เกิดความแจ่มใสสดชื่น มีใจสงบรำงับ เป็นเหตุให้จิตมีสมรรถภาพในการคิดค้นตามธรรมชาติอยู่อย่างอัตโนมัติ เกิดความเห็นจริงว่าไม่มีอะไรที่น่าเอาน่าเป็นอยู่เสมอ ขณะใดเห็นไปอย่างแรงกล้า จิตก็หน่ายคลายความอยากจากสิ่งที่เคยยึดถือ หลุดออกมาได้จากสิ่งที่เคยยึดถือว่าตัวตนหรือของตนไม่มีความหลงอยากในสิ่งใดด้วยกิเลสตัณหาอีกต่อไป ความทุกข์ซึ่งไม่มีที่ตั้งอาศัยก็สิ้นสุดลง ผู้นั้นก็ได้ชื่อว่าเป็นผู้ถึงที่สุดแห่งการปฏิบัติเพื่อความพ้นทุกข์แล้ว นับว่าเป็นของขวัญที่ธรรมชาติได้มีไว้ให้สำหรับคนทุกคนโดยแท้จริง

พิมพ์ที่โรงพิมพ์รัศมีทอง ห้างหุ้นส่วนจำกัด ส. อุดมการพิมพ์
เลขที่ 174 ถนนตะนาว พระนคร โทร. 24577
นายเสงี่ยม ฤกษ์วันดี ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา 3 เมษายน 10